

Stromingen van geluid **Terry Riley over de ruimte van klanken en tonen**

Gepubliceerd in: *Gonzo (circus)*, nr. 70 (Leuven, 2005).

Alex de Jong en Marc Schuilenburg

In de enthousiaste speurtocht naar wat nieuw, hip, onbekend, getalenteerd en vers is, blijft de aandacht voor de wortels van de hedendaagse muziek ver achter. Toch sterven die wortels niet af. Ze woekeren ondergronds door om onverwachts boven te komen. Een belangrijke bron van inspiratie voor de huidige dansmuziek is het werk van de nu zeventigjarige Amerikaanse componist Terry Riley.

De repetitieve keyboard patronen van Riley's klassieke stuk 'In C' (1964) keren niet alleen terug in de muziek van A Guy Called Gerald, The Orb, Richie Hawtin en Ricardo Villalobos, de nachtelijke trancesessies die hij in de jaren 1970 in Californië en Frankrijk hield, staan twintig jaar later ook aan de basis van verschillende ambient en housefeesten. Riley markeert het begin van een muziekstroming die 'minimal music' wordt genoemd. De term 'minimalisme' komt uit de beeldende kunst. Daar verwijst het naar de stroming die zich keert tegen het abstract expressionisme van schilders als Jackson Pollock uit de jaren 1950. Vertegenwoordigers van de 'minimal art'-stroming' als Donald Judd, Richard Serra en Sol LeWitt stellen niet de subjectieve beleving van de kunstenaar, maar objectiviteit voorop. Door minimale composities waarin voor expressieve elementen bijna geen plaats is, krijgt de term ook in de muziek een vaste plaats. De structuur van de composities wordt gevormd door vele herhalingen met geleidelijke veranderingen. Die repetities kunnen de luisteraars en muzikanten in een trance brengen.

Afdalen in geluid

Tijdens een kort bezoek aan Nederland spreekt Terry Riley over wat hij zijn reis in de 'stroming van geluid' noemt. Riley is een opvallende persoonlijkheid. Klein van stuk, getooid met een kleurige fez en in het bezit van een lange grijze baard, loopt hij bij het vallen van de avond de trappen van het Rotterdamse Hilton hotel af. Hij verontschuldigt zich voor zijn vermoeidheid. De vorige dag is hij uit Californië gekomen om de volgende ochtend al weer terug te gaan. Volgens Riley begint zijn geluidsreis in de jaren 1950 in Californië. "Ik raakte geïnteresseerd in vormen van herhaling toen ik tijdens mijn studie op de universiteit van Californië en Berkeley in San Fransisco La Monte Young leerde kennen. Hij had radicale ideeën over ruimte en tijd. Door hem hoorde ik nieuwe muzikale concepten. De academische aspecten van muziek konden me daardoor steeds minder bekoren." Riley luistert steeds meer naar andere muziekstijlen, zoals de jazz van John Coltrane, Chet Baker en Miles Davis. "Het geluid van Baker's trompet zorgde voor een rustgevende melancholie die vergelijkbaar is met een Oosterse meditatie. Naast het idee dat muziek een meditatieve werking kan hebben, ontdekte ik in psychedelische muziek elementen van trance. Dat was aan het begin van de jaren 1960."

Zijn zoektocht naar momenten van meditatie en trance resulteert in 'Mescaline Mix' (1960), een muziekstuk dat bestaat uit tapeloops van verschillende 'gevonden' geluiden. Drie jaar later componeert Riley 'Music for the Gift' (1963). Hij gebruikt daarvoor een vertraging- en feedbacksysteem van twee taperecorders. Dit systeem dat hij 'Time Lag Accumulator' noemt, maakt een continue *loop* van Chet Bakers vertolking van Miles Davis 'So What'. Door op te nemen, af te spelen, te herhalen en te vertragen introduceert Riley repetitie als een muzikaal

concept. In tegenstelling tot de muziek uit Japan en India was dit in het Westen nog nauwelijks uitgewerkt. Hij vestigt zijn naam met het stuk 'In C', dat door velen als het hoogtepunt van 'minimal music' wordt beschouwd. Het hypnotiserende stuk bestaat uit ontelbare lagen en 53 verschillende patronen die in uiteenlopende snelheden herhaald worden en steeds op andere wijze in elkaar grijpen. Het stuk is zo bijzonder omdat de korte motieven naar willekeur kunnen worden gestart en een willekeurig aantal keren kunnen worden herhaald voor er naar een ander motief wordt overgegaan.

Op zachte toon legt Riley uit dat hij repetitie als een breed concept ziet. Muziek is veel meer dan alleen entertainment. "Muziek is een spiritueel pad. Daarbij komt dat de textuur van muziek anders is dan vaak wordt gedacht. Ze heeft afpelbare lagen, als niveaus in atomaire deeltjes waarin je steeds verder kan afdalen. Hoewel het bij La Monte Young om lange tonen ging, bracht hij me wel op het idee om op zoek te gaan naar het binnenste van geluid. Door hem ben ik me gaan afvragen hoe ik geluid kon binnentreden." Geluid lijkt dan op de traditionele Russische matroesjka-pop, die bij het openen elke keer weer een nieuwe pop laat zien. "Het is goed om naar binnen te kijken in plaats van er steeds meer aan toe te voegen. Daarbinnen zit steeds weer wat anders. Iedere keer weer. Tijd en ruimte krijgen zo een heel andere benadering. Een toon wordt een gebeurtenis die oneindig lang kan duren," aldus Riley.

Geluid als gebeurtenis

Inmiddels wordt het werk van Riley gezien als startpunt voor dat van componisten als Steve Reich, Philip Glass and John Adams. Maar ook Ralf Hütter en Florian Schneider van Kraftwerk ontdekken in de jaren 1970 zijn composities. Toch besluit Riley, kort nadat hij voor een breed publiek doorbreekt met het album 'A Rainbow in Curved Air', te verhuizen naar India om in afzondering de traditie van vocale muziek te studeren bij Raga vocalist Pandit Pran Nath. Dezelfde zanger is in 1970 door La Monte Young, Marian Zazeela en Chhatu Nager naar de Verenigde Staten gehaald om hen kennis te laten maken met de Oosterse zangkunst. Tijdens een bezoek aan zijn concert is Riley zo onder de indruk van de zuiverheid van zijn stem, het studieuze karakter van de muziek en de emoties die de zang oproept, dat hij bij hem in de leer gaat. In India bestudeert Riley de mantra die het opgaan in één toon centraal stelt. "Ik kwam erachter dat wat ik al jaren in mijn eentje probeerde te doen een eeuwenlange traditie heeft. Het zingen van mantra's maakt daar deel van uit. In een mantra zing je één toon. Je stemt je lichaam af door op zoek te gaan naar een unieke toon. Dat vereist veel oefening." Tijdens zijn lange verblijf in India begint Riley steeds meer andere muzikale structuren waar te nemen. "Die muzikale structuren hadden geen lineariteit, zoals melodie en harmonie. Ze hebben een esthetische vorm," legt hij uit. "Met de techniek van mantra kan geluid worden verlengd zonder dat er een verandering in de snelheid nodig is." In dat opzicht lijkt die techniek op de uitvinding van geluidswetenschapper Barry Truax, time-stretching. Het principe daarvan is dat ze geluid verdeelt in een korte omsloten korrel van een duur van 50 milliseconde of minder. Het effect wordt '*slow motion sound*' genoemd.

Riley vergelijkt zijn ontdekking met een ervaring die hij opdeed tijdens een bezoek aan zijn vriend John Lilly. In de jaren 1970 wordt Lilly bekend door zijn onderzoek naar de communicatie van dolfijnen en het gebruik van psychedelische drugs. Lilly gebruikte voor zijn research een geluidsdichte tank. "Die tank was gevuld met water en kon worden afgesloten van de buitenwereld. Op een keer ben ik daarin gaan liggen. Het was daar volkomen donker. Nadat ik er een tijd in had gelegen, hoorde ik vliegtuigen overvliegen en mensen praten. Toen ik er uitkwam, vertelde ik John dat ik van mening was dat de tank niet geluidsdicht was. Dat is onmogelijk, zei hij. Je hoort je eigen zenuwstelsel." Volgens Riley leken de geluiden van buiten

te komen. Maar in werkelijkheid hoorde hij de geluiden van zijn eigen lichaam. Het ging daarbij niet om twintig minuten, zoals hij aanvankelijk nog dacht: “Uiteindelijk had ik drie uur in de tank gelegen.”

Zingen zonder woorden

Riley komt tot de conclusie dat geluid geen neutrale energie is. De ‘dark side’ van muziek, die wordt genoemd in hedendaagse techno, drum & bass en hiphop, neemt ook een belangrijke plaats in de Indiase traditie in. Daar worden aan bepaalde tonen kwaliteiten verbonden. “Lage vibraties (*tamasic*) hebben demonische kwaliteiten,” vertelt Riley. “Zij staan voor al het slechte in de wereld. Ik heb muziek gehoord waarvan ik ter plekke fysiek onwel werd. Achteraf realiseer ik me dat daarin veel vibraties zaten die *tamasic* worden genoemd. Dan zijn er middentonen (*rajasic*) die verwijzen naar de materiële kant van het bestaan. Het hebben van een huis, een auto of juwelen. En tenslotte zijn er hoge of zuivere tonen (*satvik*) die symbool staan voor de universele waarheid. Zij elimineren alle valse of materiële behoeften. De mens is altijd in balans door deze drie energiestromen. Het leidt geen twijfel dat die drie energieën ook in mijn composities zitten, inclusief de *tamasic*.”

Hij is ervan overtuigd dat muziek geen woorden nodig heeft om een statement te maken. Met zijn nieuwste compositie ‘Blessings, Omens, Spells and Mojos’ begeleidt hij beelden van de New Yorkse filmmaker Jem Cohen, bekend van de videoclip van het nummer ‘Nightswimming’ van R.E.M. De samenwerking is een meditatie over de belangrijke waarden in het leven. Toch weigert Riley te spreken over een politiek stuk. Voor hem verwijst politiek naar de arena waar mensen zich bevinden die manipuleren. “Nadat George Bush opnieuw was herkozen, leek het erop alsof iedereen het wel goed vond. Als een kunstenaar vond ik dat ik iets moest zeggen. Je kan niet over vlinders schrijven als er bommen vallen. Hoewel ik in dit stuk geen woorden gebruik, maak ik wel een statement. De intentie is erg machtig als je gelooft in wat je doet.” Op verschillende festivals treedt Riley nu met Cohen op. Tijdens hun optreden vj-ed Cohen met filmrollen waarop hij in zwart-wit beelden de minder spectaculaire kant van New York heeft vastgelegd. Auto’s, schimmen van mensen en *brownstone* huizen bewegen op de repetitieve geluiden die Riley uit de piano haalt. De snaren heeft hij halverwege vastgeschroefd zodat hij de piano als een percussie-instrument kan bespelen. Als de muziek stopt, leest een stem de namen van Amerikaanse en Iraakse doden voor. Na een korte stilte zingt Riley een mantra over oorlog en bommen. Zonder woorden.

Internet:

www.floatworks.com

www.terryriley.com